

KELI ARCHYVINIAI KNYGŲ LEIDYBOS IR PLATINIMO DOKUMENTAI

Publikacijoje skelbiami reti Mažosios Lietuvos lietuvių knygos istorijos šaltiniai. Tai laišakai ir sąskaitos tų knygų įstaigų, kurios darė įtaką nuo pagrindinio kamieno atskirtai lietuvių tautos daliai. Archyviniai dokumentai nuodugniau atskleidžia mums mažai žinomų spaustuvų ir knygynų veiklos sąlygas, teikia papildomų biografinių knygos darbuotojų duomenų. O. Sekunos ir H. Teškės laišakai yra kone vieninteliai šaltiniai apie lietuviškų knygų prekybą hitlerinės Vokietijos užimtame Klaipėdos krašte.

Dokumentai Nr. 1—3 saugomi Lietuvos MA bibliotekos Rankraščių skyriuje (F 101. JSR — 295), kiti — E. Jagomasto spaustuvės „Lituania“ bylose, esančiose Kauno politechnikos instituto Retų knygų ir rankraščių skyriuje. Visi jie (išskyrus Nr. 5—6) parašyti vokiečių kalba gotiškais rašmenimis. Dokumentus dešifravo priekulietė M. Kybelkienė, į lietuvių kalbą vertė Vilniaus universiteto dėstytoja Z. Dūdaitė. Už paramą bendradarbiams nuoširdžiai dėkojama.

1

Hartungo leidyklos spaustuvė. Akcijų bendrovė.

Karaliaučius Prūsijoje, 1895 m. spalio 8 d.

Ponui Mikeliui Kybelkai, savininkui ir sakytojui. Pangesai per Priekulę.

Mes gavome Jūsų spalio 1 d. laišką ir šiuo pranešame, kad mes, leisdami kitą lietuviškojo giesmyno leidimą, atsižvelgsime į mums atsiųstą klaidų sąrašą.

Kuo nuolankiausiai

Hartungo leidyklos spaustuvė
H. Vogramas

Laiškas parašytas ant akcinei bendrovei priklausiusios Karaliaučiaus „Hartungsche Zeitung“ laikraščio ir leidyklos spaustuvės firminio blanko vieno iš įmonės direktorių. Jis praneša apie pasirengimą ištaisyti Mažosios Lietuvos lietuvių oficialiojo giesmyno „Pagerintos giesmų knygos“ korektūros ir kalbos klaidas. Sprendžiant iš šio laiško, M. Kybelka buvo pataisyto leidimo iniciatorius. Nepasitikėdama mažamokslu lietuvių raštinės darbuotoju, Rytų Prūsijos evangelikų bažnyčios konsistorija antruoju giesmyno redaktoriumi paskyrė Verdainės (dabar Šilutės miesto dalis) superintendentą (vykskupą) T. G. Struką, tačiau jis taisymo darbe nedalyvavo. Knyga išėjo 1897 m. su naujomi kalbos klaidomis. Ją smarkiai kritikavo pasaulietiniai lietuvių kultūros darbuotojai.

Hartungo leidyklos spaustuvė. Akcijų bendrovė.

Karaliaučius Prūsijoje, 1895 m. lapkričio 16 d.

Ponui savininkui ir sakytojui M. Kybelkai Pangesuose

Dėl lietuviško giesmyno mes Jums nuolankiausiai pranešame, kad mes pradėjome ruošti naują knygos leidimą ir rūpinamės, kad būtų pašalintos esamos klaidos.

Su pagarba

Hartungo leidyklos spaustuvė

H. Vogramas

Laiškas parašytas ant firminio įmonės blanko. Visų trijų laiškų spausdintos antrašės neatitinka oficialaus įmonės pavadinimo — „Hartungsche Zeitung“ laikraščio ir leidyklos spaustuvė (vok. Hartungsche Zeitung und Verlagsdruckerei).

„Königsberger Hartungsche Zeitung“ laikraščio ir leidyklos spaustuvė. Akcijų bendrovė.

Karaliaučius Prūsijoje. 1896 m. vasario 20 d.

Ponui Mikeliui Kybelkai. Pangesai.

Su paruošiamaisiais lietuviško giesmyno darbais mes pažengėme tiek, kad jau galima spausdinti, ir šiandien siunčiame Jums banderolę su pirmojo lanko atspaudu ant korektūros popieriaus. Mes prašome atsiųsti korektūros lankus, kai tik jūs juos peržiūrėsite ir pataisysite, ne ponui superintendantui Strukui, o tiesiog man, kad išvengtume bet kokios gaisraties. Kitus lankus atsiųsime Jums kaip galima greičiau nedideliais intervalais, ir jeigu Jūs būsite kelionėje, tai mes Jums galime nusiųsti ten, kai tik Jūs mums pranešite savo naujo sustojimo vietą.

Su pagarba

Hartungo leidyklos spaustuvė

H. Vogramas

Laiškas parašytas ant firminio įmonės blanko. Sprendžiant iš H. Vogramo nurodymo, dėl to, kad T. G. Strukas neprisidėjo prie giesmyno redagavimo, iš dalies kalta pati įmonės vadovybė.

Knygų spaustuvei „Lituanica“ Tilžėje, Aukštoji g. Nr. 78.

1932 m. spalio 12 d.

Prašau atsiųsti man tris veikalus, kurie buvo nurodyti „Naujojo Tilžės kelevio“ 64-me numeryje. Tai yra 3 knygas lietuvių kalba po 40 pfenigų. Prieš keletą savaičių aš išsiunčiau užsakymą nurodytu adresu. Kartu pridėjau skelbimą iš laikraščio su 1,20 markės vertės pašto ženklų.

Greito atsiuntimo prašo Jurgis Enselaitis
Dikiautai prie Šilėnų, Pilkalnio apskr.

Laiško autorius plačiau nežinomas. Yra duomenų, kad žmogus tokiu vardu ir pavarde Tilžės laikraštyje „Lietuvos paslas“ 1898 m. paskelbė keletą eilėraščių. Laiške minimoje žinutėje („Naujai išleistas knygeles...“ // Naujasis Tilžės kelevis. 1932. Aug. 10. Nr. 64. P. 4) nurodyti tokie E. Jagomasto „Lituanios“ spausdinti leidiniai: 1) „Svarbi kelionė per peklą ir per dangų podraug su naudingais pagraudenimais...“ (1931). 2) Ch. fon Smido „Amžiaus aprašymas nekaltai kentėjusios grovėnės Genovaitės“ (1932), 3) V. Cytės „Atsiminimui dienos tavo įžegnojimo...“ (1932) su antrašte viršelyje „Tavo įžegnojimo diena“. Laiškas teikia duomenų apie lietuviškų knygų plitimo geografią Vokietijos valdomoje Mažosios Lietuvos dalyje.

5

O. Sekuna, Silutė. Sav.: Oskaras Sekuna.

Spaustuvė, knygriškykla, kartonažo gamyba. Tilžės gatvė Nr. 29.
Įsteigta 1858 m.

Ponui E. Jagomastui, Tilžė

Cia Jūs gaunate, kaip norėjote, 3 vekselius už 316,50 litų. Prašau juos įrašyti į sąskaitą.

Su pagarba
Oskaras Sekuna

Akcidencijos spaustuvė. Knygriškykla.
Paveikslų įrėminimas
(O. Sekunos parašas)

Silutė, 1932 m. balandžio 10 d.

Laiškas parašytas ant Oto Sekunos knygų įstaigos firminės atvirutės su spausdinta informacija. Apačioje uždėtas Oskaro Sekunos (1902.IV.19.—1976.V.23) antspaudas rodo, kad jo darbo metu firmos pobūdis buvo kiek pasikeitęs. Oskarui įstaiga priklausė 1931—1933 ir 1937—1944 m. Skelbiamas dokumentas yra knygininco blogėjančios komercinės būklės, pasibaigusios bankrotu, liudininkas. Po karo O. Sekuna įsikūrė Hohenlimburge (VFR) ir toliau vertėsi spaudos bei knygininco darbais.

Otas Sekuna, Silutė (Rytų Prūsija). Knygų spaustuvė. Knygrišykla. Pa-
veikslų įrėminimas. Kanceliarijos reikmės.

Silutė, 1939 m. balandžio 29 d.

Tilžės g. Nr. 5.

Sąskaita Tilžės knygų spaustuvei „Lituanica“

Kiekis	Jūsų sąskaita išperkamuju mokesčiu siuntėme	Kaina	Mark.	Pf.
2	Lietuviškas giesmynas. Aukso pjūvis. Oda.	po 7,20	14	40
4	„—————“ Rudos spalvos. Oda.	po 6	24	00
			38	40
	30% nuolaida		11	52
			26	88
	Pašto išlaidos			30
			27	18

Firminis blankas su spausdintais antraštės duomenimis ir apskaičiavimų lentele. Sąskaita be parašo, tačiau neabejotinai ją sudarė paskutinis Oto Sekunos firmos savininkas Oskaras Sekuna. Dokumentas rodo, kad jis lietuviškomis knygomis prekiaavo ir hitlerinei Vokietijai užėmus Klaipėdos kraštą.

Frico Henigo knygų spaustuvė. Levandų g. Nr. 1.

Klaipėda, 1934 m. birželio 12 d.

Didžiai gerbiamas ponas Jagomastai,

artimiausiu metu aš atidarysiu kanceliarijos reikmių ir knygų krautuvej su nedidele knygų spaustuve toje miesto dalyje, kurioje iki šiol dar nebuvo panašios įstaigos. Drįstu mandagiai paklausti, ar mes negalėtume glaudžiai bendradarbiauti, galbūt pardavinėjant pas Jus išleistus ir susikaupusius veikalus ar kitokius dalykus, kurie šiandieninėje Vokietijoje jau nebesirodo apyvartoje. Toliau, ar Jūs negalėtumėte iš savo gerai aprūpintos spaudos įmonės parduoti Bostono arba mažą tiglinę mašiną, kuri dar tinkama naudojimui, bei šiek tiek šriftų.

Standien dar nenorėčiau smulkiau aprašyti, tik prašau trumpai pranešti, ar yra tokia galimybė.

Baigiu su daugybe sveikinimų.

Frico Henigo knygų spaustuvė
(F. Henigo parašas)

Laiškas parašytas ant firmi io blanko su spausdintais reklamos duomenimis. Juose poligrafijai būdingu korektūros ženklų senasis adresas Perkasų g. Nr. 9—10 pakeistas nauju — Levandų g. Nr. 1. F. Henigas, buvęs uostamiesčio F. V. Zyberto poligrafinės įmonės raidžių rinkėjas, 1919 m. įsigijo nedidelę Vokietijos socialistų partijos Klaipėdos miesto darbininkų tarybos laikraščio „Memeler Volksstimme“ spaustuvę. Iš pradžių dirbo kartu su kompanionais (F. Maciu, E. Biuringu, F. Foigtu), vėliau, atrodo, vienas. Galiausiai F. Henigas bankrutavo, įmonės turtą 1929 m. rudenį likvidavo teismas. Laiškas E. Jagomastui liudija spaustuvininko pastangas atnaujinti savarankišką veiklą. Autoriaus teiginys, kad Vokietijos sudėtyje likusios Mažosios Lietuvos dalyje 1934 m. lietuviški leidiniai prekyboje nebepasirodė, neatitiko teisybės. Sandėris tarp laiško siuntėjo ir gavėjo greičiausiai neįvyko — apie F. Henigo 1934 m. įsteigtą krautuvę su spaustuve duomenų nerasta.

8

Hugas Teškė. Klaipėda, Frydricho Vilhelmo g. Nr. 31—32. Popierius, knygos, kanceliarijos reikmės ir dovanos. Telef. 3220

Klaipėda, 1940 m. balandžio 2 d.

Knygų spaustuvė „Lituania“, Tilžė

Cia aš Jums siunčiu traukiniu „Jagomasto lietuviškų kalendrų“ 81 egzempliorių už nurodytą kainą po 0,43 reicho markės. Taigi Jūs man skolingi 34,83 reicho markės. Kuo mandagiausiai prašau atsiųsti.

Hėil Hitler
Hugas Teškė

Laiškas parašytas ant paprasto popieriaus lapo, kurio viršuje uždėtas antspaudas su krautuvės reklaminiais duomenimis. H. Teškė (Teschke) — visiškai nežinomas Klaipėdos knygų prekybininkas. Jo krautuvė, matyt, įkurta jau hitleriai inkams 1939 m. kovo 23 d. užėmus Klaipėdos kraštą. Sprendžiant iš laiško, knygyninkas nebegalėjo realizuoti (galbūt tai jam buvo uždrausta) E. Jagomasto leidžiamo kalendoriaus ir jį grąžino spaustuvei.